मनुष्याणाम् वृत्तिरर्थः।
www.marthpari.org
(स्थापना वर्ष - १९७७)
Reg.No. 31918/77 / ISSN 0973-8452

मराठी अर्थशास्त्र परिषदेचे त्रैमासिक

लोककल्याणमूलस्य अर्थशास्त्रस्य सिध्दये।
शोधचर्चाविवादार्थ संवादोऽयं प्रवर्तितः।।

अर्थसंवाद

(तज्ज्ञ परिक्षित नियतकालीक)

जानेवारी-फेब्रुवारी-मार्च २०२२/ खंड ४५ / अंक ४

प्रमुख संपादक
राहुल शं. म्होपरे
(देवचंद कॉलेज, अर्जुननगर)

सहाय्यक संपादक
चंद्रकांत जाधव
(य.च.वारणा महाविद्यालय, वारणानगर)

सल्लागार मंडळ
(२०१८-२२)
जनार्दन काकडे
राजू शिंदे
अजय दरेकर
मोहन सदामते

संपादकीय पत्रव्यवहार
राहुल शं. म्होपरे
'सर' निवास, री.स.नं. ३३/क/२,
प्लॉट नं. १८, लेक व्ह्यू कॉलनी,
दीपा गॅस गोडावूनच्या पाठीमागे,
उजळाईवाडी, ता. करवीर,
जि. कोल्हापूर - ४१६ ००४
भ्रमणध्वनी : ९९२३८७९०२०

लेखातील मते लेखकांचीच

अ नु क्र म णि का

• **राहुल शं. म्होपरे**
संपादकीय २१५

१. **जे. एफ. पाटील, कमल जे. पाटील**
सोन्याची चित्तरकथा २१८

२. **दि. व्यं. जहागिरदार, मुक्ता दि. जहागिरदार**
१९ व्या शतकातील काही भारतीय अर्थतज्ज्ञांचे
शेतीविषयक विवेचन २३०

३. **वसंतराव बी. जुगळे, योजना व. जुगळे**
सामूहिक कृती सिद्धांत आणि सहकार २४०

४. **विनायक श्री. देशपांडे, स्नेहा वि. देशपांडे**
राष्ट्रीय शिक्षण धोरणाच्या संदर्भात स्थानिक विद्यापीठ
आणि शैक्षणिक संस्थांची भूमिका २५४

५. **अनिलकुमार कृ. वावरे, सविता अ. वावरे**
आभासी चलन : एका नव्या चलन युगाची नांदी............ २६०

६. **राहुल शं. म्होपरे, विद्या रा. म्होपरे**
आर्थिक पाहणी अहवाल २०२१-२२
परिचय आणि चिकित्सा २६७

७. **सुरेश ए. घुमटकर, भाग्यश्री सु. घुमटकर**
भारतातील आर्थिक विषमतेची स्थिती आणि
धोरणात्मक पुष्टी २७३

८. **राजू ल. आदे, संजीवनी रा. आदे**
"स्वयंसहायता बचतगट आणि महिला सक्षमीकरण" २८४

९. **दिपक गो. चव्हाण, कल्पना दि. चव्हाण**
शाश्वत कृषिविकास : महिला सबलीकरणाची एक संधी! २९३

१०. **बाळासाहेब सु. वाकचौरे, तृप्ती बा. वाकचौरे**
मानव विकास निर्देशांक ३०२

११. **संजय फु. फड, सुचित सं. फड**
वसई तालुक्यातील भूमिहीन शेतमजूर महिलांची
सामाजिक-आर्थिक स्थिती ३०८

• संदर्भ सूची ३१४

मराठी अर्थशास्त्र परिषद

कार्यकारी मंडळ २०२१-२२

- **अध्यक्ष**
  अनिल बा. सूर्यवंशी (सोलापूर)
- **कार्याध्यक्ष**
  कैलास के. पाटील (परभणी)
- **कार्यवाह खजिनदार**
  मारोती वि. तेगमपुरे (अंबड)
- **प्रमुख संपादक-अर्थसंवाद**
  राहुल शं. म्होपरे (कोल्हापूर)
- **विश्वस्त**
  आप्पासाहेब पुजारी (मंगळवेढा)
  रामकृष्ण टाले (नागपूर)
  अजय दरेकर (बारामती)
- **सदस्य**
  विजय भोपाळे (नांदेड)
  स्नेहा देशपांडे (नागपूर)
  बळवंत कोरे (कराड)
  गणेश मांगडे (दापोली)
  माधव शिंदे (अहमदनगर)
  सुरेश ढाके (भुसावळ)
  शिवाजी काकडे (बीड)
  अरुण पिसे (धुळे)
  राजाराम पाटील (सोलापूर)
  दयाळू राठोड (अकोला)
  मनीषकुमार कायरकर (बल्लारपूर)
- **स्वीकृत सदस्य**
  जयवंत इंगळे (विटा)
  गोरक्षनाथ सानप (संगमनेर)
- **स्थानिक कार्यवाह**
  संजय जगदेव कोठारी (नांदगाव)

कार्यालयीन पत्रव्यवहार:

(आजीव सदस्य नोंदणी, जाहिरात पाठविणे)

मुद्रक-प्रकाशक : **मारोती वि. तेगमपुरे**

कार्यवाह खजिनदार, मराठी अर्थशास्त्र परिषद, 'संगाई', घर नं. २२, शहीद भगतसिंग नगर, भालचंद्र पेट्रोल पंपामागे, पारनेर रोड, अंबड, जि. जालना. पिन - ४३१ २०४ भ्रमणध्वनी : ९४२३९९३१३७

अर्थसंवाद वर्गणी :

- **परिषदेचे सदस्य :**
  आजीव सदस्य : रु. ३०००/- (एकरकमी)
  इमारत निधी : रु. २०००/-
  सदस्य सूची : रु. १००/-
  एकूण : रु. ५१००/-
- **संस्था सदस्य व अर्थसंवाद वर्गणीदार:**
  शैक्षणिक संस्था, व्यावसायिक संस्था, ग्रंथालये } रु.२०००/-(त्रैवार्षिक) रु.३०००/-(पंचवार्षिक)
- **वर्षगणना :** १ एप्रिल ते ३१ मार्च
- संस्थांना आजीव सभासद होता येत नाही.
- कृपया आजीव सदस्य वर्गणी **मराठी अर्थशास्त्र परिषद** या नावाने डिमांड ड्राफ्टद्वारेच कार्यवाहांकडे पाठवावी.
- अर्थसंवादची वर्गणी **मराठी अर्थशास्त्र परिषद** या नावाने डिमांड ड्राफ्ट किंवा NEFT (BOI खाते क्र. 094720110000368, IFSC - BKID0000947, राजारामपुरी, कोल्हापूर) द्वारे प्रमुख संपादकाकडे पाठवावी.
- मनीऑर्डर व वार्षिक वर्गणी स्वीकारली जात नाही.

'अर्थसंवाद'साठी अनुदानाबद्दल आभार:

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई.

टीप : म. रा. सा. सं. मंडळाने अनुदान दिले असले, तरी या नियतकालिकातील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ आणि राज्य शासन सहमत असेलच असे नाही.

हे त्रैमासिक, प्रकाशक मारोती वि. तेगमपुरे (प्रमुख संपादक राहुल शं. म्होपरे) यांनी मराठी अर्थशास्त्र परिषद या संस्थेकरिता भारती मुद्रणालय, शाहूपुरी, कोल्हापूर येथे छापून मराठी अर्थशास्त्र परिषद, शहीद भगतसिंग नगर, भालचंद्र पेट्रोल पंपामागे, पारनेर रोड, अंबड - ४३१ २०४ येथे प्रसिद्ध केले.

भारतातील आर्थिक विषमतेची स्थिती आणि धोरणात्मक पुष्टी

सुरेश एकनाथ घुमटकर †
भाग्यश्री सुरेश घुमटकर ††

प्रस्तावना :

फोर्ब्सच्या अहवालानुसार, भारत जगातील तिसऱ्या क्रमांकावर सर्वाधिक अब्जाधीशांच्या संख्येत आहे. प्रथम क्रमांकावर अमेरिका, तर दुसऱ्या स्थानावर चीन आहे. ऑक्सफॅमच्या अहवालानुसार, भारतात २०२० मध्ये १०२ बीलिनियर होते. एका वर्षामध्ये त्यांच्यात ४० ने वाढ होऊन २०२१ मध्ये १४२ झाले. याच कालावधीत, भारतातील १०% श्रीमंतांकडे राष्ट्रीय संपत्तीच्या ४५% संपत्ती एकवटली, तर पायथ्याच्या ५०% लोकसंख्येकडे केवळ ६% संपत्ती आहे. या वर्षामध्ये अब्जाधीशांची संपत्ती २३.७ लाख कोटीवरून ५३.१६ लाख कोटीपर्यंत वाढली. तर दुसऱ्या बाजूला, भारतात ८० कोटी जनता ही दोन वेळच्या अन्नासाठी सरकारवर अवलंबून आहे. अशी विषमतावादी अवस्था भारतात निर्माण झाली. डॉ. सुरेश तेंडुलकर यांच्या अहवालानुसार, २००४-०५ मध्ये भारतात ३७.२% नागरिक दारिद्र्यरेषेखाली जीवन जगत होते. रंगराजन समितीच्या अहवालानुसार, २०११-१२ मध्ये भारतात २९.५% नागरिक दारिद्र्यरेषेखाली होते. रंगराजन समितीच्या अहवालात नमूद केल्यानुसार, मागील २ वर्षात भारतात १५ कोटी भारतीय नव्याने दारिद्र्यरेषेखाली गेले. केंद्रीय अर्थसंकल्प २०१९-२० च्या भाषणात भारताच्या तत्कालीन वित्तमंत्री श्रीमती निर्मला सीतारमण यांनी नमूद केल्याप्रमाणे भारतात एक-तृतीयांशपेक्षा अधिक बालके कुपोषित आहेत, तर जगातील कुपोषित बालकांमध्ये प्रति तिसरे बालक भारतीय आहे. म्हणजे, जगातील सर्वाधिक कुपोषित बालके भारतात राहतात. वर्ष २०१७-१८ मध्ये भारतात बेरोजगारीचा दर मागील चार दशकांपेक्षाही अधिक होता. वर्ष २०२० पासून भारतात बेरोजगारीमध्ये कोरोना आणि लॉकडाऊनच्या पार्श्वभूमीवर सातत्याने वाढ होत असलेली दिसून येते. केवळ २०१७-१८ या एका वर्षात ५५ दशलक्ष लोक नव्याने दारिद्र्यरेषेखाली गेले. तर कोरोना कालावधीमध्ये आरोग्य खर्च वाढल्याने ६१ दशलक्ष लोक नव्याने गरीब झाले. अशी परिस्थिती भारतात असताना भारतातील गुजरात, मध्यप्रदेश आणि उत्तर प्रदेश या राज्यांमध्ये कामगारांच्या कल्याणासाठी तयार करण्यात आलेले सर्व कामगार कायदे (३ कामगार

† सहाय्यक प्राध्यापक व विभाग प्रमुख, अर्थशास्त्र विभाग, बलभीम महाविद्यालय बीड.
आजीव सदस्य क्र. १६६९, भ्रमणध्वनी : ८७८८८२४८२०, ई-मेल : gumatkarsuresh@gmail.com
†† संशोधक विद्यार्थिनी, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.
भ्रमणध्वनी क्र. ९४०५४६५६१७, ई-मेल : naiknawarebhagy@gmail.com